

บทบาทและความสำคัญของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท

ในการบริหารราชการแผ่นดิน

นางสาว อรวรรณ ทรัพย์พลอย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2535

ISBN 974-581-137-8

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

018103

115192105

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF PRINCE KROM LUANG WONGSADHIRAJSANIT

IN THE ADMINISTRATION OF SIAM

Miss Orawan Sapploy

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1992

ISBN 974-581-137-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์ บทบาทและความสำคัญของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท
ในการบริหารราชการแผ่นดิน

โดย นางสาว อรารณ ทวีทรัพย์พลอย

ภาควิชา ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ วิชาสว่างค์ พงศ์บุตร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สร้างค์ศรี ต้นเสียงสม

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

ดร. อารณ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร. อารณ วัชรภักย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ดร. ปิยนาดประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยนาด บุนนาค)

ดร. วิชาสว่างค์ พงศ์บุตรที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการ

(ศาสตราจารย์ วิชาสว่างค์ พงศ์บุตร)

ดร. สร้างค์ศรี ต้นเสียงสมที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สร้างค์ศรี ต้นเสียงสม)

ดร. วุฒิชัย มุลศิลป์กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มุลศิลป์)

ดร. นิพาดา อังเจริญกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิพาดา อังเจริญ)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

อรรถกร ทรัพย์พลอย : บทบาทและความสำคัญของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาราชสันติ
ในการบริหารราชการแผ่นดิน (THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF PRINCE KROM LUANG
WONGSADHIRAJSANIT IN THE ADMINISTRATION OF SIAM) อ.ที่ปรึกษา : ศ.วิลาสวงศ์
พงศบุตร และ ผศ.ดร. สุรางค์ศรี ดันเสียงสม, 147 หน้า ISBN 974-581-137-8

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาบทบาทและความสำคัญของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาราชสันติ
ในด้านการบริหารราชการแผ่นดิน โดยมุ่งวิเคราะห์ว่าพระเหตุใดพระองค์จึงทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัย
ให้ปฏิบัติพระกรณียกิจที่สำคัญในตำแหน่งต่าง ๆ ทรงมีบทบาทและความสำคัญอย่างไรในการแก้ไขปัญหาอุปสรรค
ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน รวมทั้งทรงมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดในสถานการณ์ทางการเมืองในระยะเวลาดัง
กล่าวโดยย่อ โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยตั้งแต่พระองค์ทรงเริ่มรับราชการในสมัยรัชกาลที่ 3 จนกระทั่ง
สิ้นพระชนม์ในต้นสมัยรัชกาลที่ 5

ผลจากการศึกษาพบว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาราชสันติ ทรงเป็นพระบรมวงศานุวงศ์
ที่ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งหน้าที่ราชการสำคัญด้วยพระปรีชาสามารถในการเรียนรู้วิทยาการแบบตะวันตก ประกอบกับทรง
เป็นพระอนุชามีความใกล้ชิดสนิทสนม ตลอดทั้งยังทรงวางพระองค์ได้กลมกลืน ไม่ขัดแย้งกับกลุ่มขุนนางตระกูล
ขุนนาคร ด้วยคุณสมบัติเหล่านี้จึงทำให้พระองค์ทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้ทรงเข้าร่วมปฏิบัติพระกรณียกิจ
ที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ในฐานะ "ผู้ประสานประโยชน์" ทางการเมืองเห็นสำคัญ ถึงแม้ว่าพระกรณียกิจบาง
ประการจะมีได้ทรงประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก แต่ก็นับได้ว่าพระองค์ทรงเป็นบุคคลสำคัญพระองค์หนึ่งที่มีส่วนร่วม
ในการบริหารราชการแผ่นดินมาตลอดถึงสภวรัชกาล

ภาควิชา..... ประวัติศาสตร์
สาขาวิชา..... ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา..... 2534

ลายมือชื่อนิสิต..... อรรถกร ทรัพย์พลอย
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... วิลาสวงศ์ พงศบุตร
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาพร้อม..... สุรางค์ศรี ดันเสียงสม

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

C010309 : MAJOR HISTORY

KEY WORD : THE ROLE AND SIGNIFICANCE/WONGSADHIRAJSANIT/THE ADMINISTRATION
ORAWAN SAPPLOY : THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF PRINCE KROM LUANG
WONGSADHIRAJSANIT IN THE ADMINISTRATION OF SIAM. THESIS ADVISOR:
PROFESSOR VILASWONGSE PONGSABUTRA, ASSISTANT PROFESSOR SURANGSRI
TONSIENGSON, Ph.D. 147 pp. ISBN 974-581-137-8

The purpose of this thesis is to study the role and significance of Prince Krom Luang Wongsadhirajsanit in the administration of Siam with concentration upon the reasons why the Prince was entrusted with tasks and duties of considerable importance. The thesis will also analyse his part in solving problems and difficulties of administration. This study begins in the reign of King Rama III when the Prince first entered government service and ends with his death in the reign of King Rama IV

The research shows that he was a prince who reached a high administrative position in the government through his abilities in western knowledge. The Prince, as a brother of King Rama III, and King Rama IV not only had a close relationship with the royal family but also was on good terms with the Bunnag, the most influential aristocrat family at that time. With these qualifications, the Prince was put in a position of great trust, acting as a co-ordinator in political issues. He was regarded as a prince who occupied an important position and played a prominent part in the administration of the state during three reigns of the Rattnakosin period.

ภาควิชา..... ประวัติศาสตร์.....

สาขาวิชา..... ประวัติศาสตร์.....

ปีการศึกษา..... 2534.....

ลายมือชื่อนิสิต..... อรวรรณ ทวีพงษ์.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... (ศิริวรรณ พงษ์.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... ศิริวรรณ พงษ์.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลงได้ หากปราศจากความกรุณาช่วยเหลือของศาสตราจารย์วิลาสวงศ์ พงศบุตร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรางค์ศรี ตันเสียงสม อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย ซึ่งได้ให้คำปรึกษาแนะนำ ความคิดเห็น และความรู้ต่าง ๆ อันประเมินค่ามิได้ รวมทั้งยังได้เอาใจใส่ตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความอดทนยิ่ง ผู้เขียนขอรำลึกถึงพระคุณของท่านตลอดไป และขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาก บุนนาค รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มุลศิลป์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิพาดา ยิ่งเจริญ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา ที่กรุณาให้ข้อคิดเห็นและคำวิจารณ์ที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาและวิจัย ซึ่งมีส่วนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอาจารย์ อัญชลี สุสาธิต อาจารย์นฤมล ศรีกิจการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุษณีย์ ธงไชย ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนเป็นอย่างยิ่ง ความเมตตาปรานี ความห่วงใย ทั้งยังได้ให้กำลังใจมาตลอดระยะเวลาที่ผู้เขียนดำเนินการศึกษาและวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดต่าง ๆ อันได้แก่ ห้องหนังสือภาษาโบราณ ชั้น 4 หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และห้องสมุดกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลเป็นอย่างดี

ความสุขทางใจที่ได้รับจากเพื่อนร่วมรุ่นทั้งสาม คุณนวลสว่าง อิศวินานนท์ คุณวรรณ แก้วศิริ คุณวรรณ นิตยภัทสุขกิจ เป็นสิ่งที่ผู้เขียนจะขอจดจำช่วงเวลานี้ไว้ตลอดไป และขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับความช่วยเหลือของพี่นนท์ พี่ปาน อ้อม จิม ฮัมและฮุน

ความห่วงใยและน้ำใจไมตรีของพี่ ๆ และเพื่อน ๆ แห่งกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร มีส่วนสำคัญที่ทำให้การเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในความช่วยเหลือของทุก ๆ ท่านเป็นอย่างยิ่ง

ความรัก ความห่วงใยจากคุณยาย คุณพ่อ คุณแม่ และบรรดาน้า ๆ ผู้ซึ่งให้ความสนับสนุนทั้งทางด้านกำลังใจและกำลังทรัพย์แก่ผู้เขียนมาโดยตลอด นับเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้ผู้เขียนมุ่งมั่นทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลงในที่นี้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
บทที่ 2 ภูมิหลังและการเข้าสู่ราชการของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิ- ราชสนิท.....	5
พระชาติภูมิกำเนิดและการศึกษาเบื้องต้น.....	5
การศึกษาวิชาแพทยแผนโบราณ.....	12
การกำกับราชการกรมหมอ.....	17
การปฏิบัติหน้าที่ราชการ.....	19
ก. การบำบัดรักษาโรค.....	20
ข. การค้นคว้าสะสมตำรายา.....	24
พระปรีชาสามารถทางด้านวรรณกรรม.....	26
บทที่ 3 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท กับกระแสการตื่นตัว- ในการรับวิทยาการแบบตะวันตก.....	32
การเข้ามาของกลุ่มมิชชันนารีโปรเตสแตนต์กับการรับวิทยาการ ตะวันตกของกลุ่มชนชั้นนำหัวก้าวหน้า.....	36
บทบาทของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ในการศึกษา วิชาการแพทย์แผนตะวันตก.....	51
ก. มูลเหตุที่ทรงสนพระทัย.....	51
1. ภูมิหลังส่วนพระองค์.....	51
2. การตระหนักในคุณประโยชน์ของวิทยาการแพทย์แผน ตะวันตก.....	52

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ข. การศึกษาหาความรู้.....	54
1. การศึกษากับมิชชันนารี.....	54
2. การศึกษาค้นคว้าด้วยพระองค์เอง.....	58
ค. ผลจากการรับวิทยาการแพทย์แผนตะวันตก.....	60
1. การได้รับพระเกียรติคุณยกย่องทั้งจากชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ.....	60
2. การประยุกต์ใช้วิธีการรักษาคนไข้ให้สอดคล้องกับ สภาพสังคมไทย.....	61
3. การถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการแพทย์ให้แก่สมาชิกใน ราชสกุล.....	62
บทที่ 4 บทบาทและพระกรณียกิจที่สำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน.....	65
ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ทรงก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสำคัญ.....	66
ก. บทบาทในฐานะแม่ทัพหลวงในสงครามเชียงตุง (พ.ศ. 2395 - 2397).....	68
1. การปฏิบัติหน้าที่แม่ทัพหลวง.....	72
2. แนวพระดำริในการแก้ปัญหาสงครามเชียงตุง.....	75
ข. บทบาทในการทำสนธิสัญญากับต่างประเทศ.....	77
1. การดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการฝายไทย.....	79
2. บทบาทในการเจรจาสนธิสัญญาและการต้อนรับคณะทูต.....	82
3. แนวพระดำริบางประการเกี่ยวกับการพิจารณาร่าง สนธิสัญญา.....	86

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ค. บทบาทในการกำกับราชการกรมมหาดไทย.....	88
1. มูลเหตุที่ทรงกำกับราชการกรมมหาดไทย.....	89
2. หน้าที่ความรับผิดชอบ.....	90
ง. บทบาทในการกรมพระคลังสินค้า.....	93
1. หน้าที่ความรับผิดชอบ.....	94
2. รายได้จากภาษีอากร : ภาษีไม้ซุง.....	95
3. ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน.....	96
จ. บทบาทในฐานะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน.....	96
1. ปรึกษาราชการแผ่นดินภายในประเทศ.....	97
2. ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ.....	98
บทที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท กับกลุ่ม ต่าง ๆ ในสังคม.....	102
ก. กลุ่มชนชั้นผู้ปกครอง.....	102
ข. กลุ่มชาวตะวันตก.....	107
บทที่ 6 บทสรุป.....	110
บรรณานุกรม.....	112
ภาคผนวก.....	137
ประวัติผู้เขียน.....	147

คู่มือวิทยานิพนธ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 พระรูปพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท.....	4
ภาพที่ 2 รูปเจ้าจอมมารดาปรางใหญ่.....	11

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย